

Anna PACZEŚNIAK

Uniwersytet Wrocławski

anna.paczesniak@uwro.edu.pl

PRZYWÓDZTWO PARTYJNE A PORAŻKA WYBORCZA – INTERAKCJE I WSPÓŁZALEŻNOŚCI

ABSTRACT Party Leadership and Electoral Defeat – Interactions and Interdependencies

The aim of the article is to examine the nature of the relationship between electoral defeat and the personal stability of party leadership. The theoretical dimension is complemented by a quantitative analysis conducted in 73 European political parties and a qualitative analysis of the post-election situation in Belgium. The empirical component is based on an expert survey and individual in-depth interviews with parliamentarians and representatives of the leadership of Vlaams Belang (VB), Ecolo, Socialistische partij.anders (Sp.a), Parti Socialiste (PS) and Centre démocrate Humaniste (CdH).

The findings show that the mere fact of poor parliamentary election results is not a factor that triggers an accelerated leader replacement, although at the same time it is the most common change in European political parties experiencing electoral defeat. What matters for a party's response to waning electoral support is the systemic context. The Belgian example shows that the loss of votes and parliamentary seats compensated by the possibility to participate in power at different levels of the state reduces the impact of defeat on the personal stability of the party leadership.

Keywords: party leadership, electoral defeat, personalization of politics, parliamentary election, Belgium

Słowa kluczowe: przywództwo partyjne, porażka wyborcza, personalizacja polityki, wybory parlamentarne, Belgia

Nic nie daje większej satysfakcji niż sukces – i nic nie trwa równie krótko; nic nie jest bardziej intrygujące niż porażka – i nic bardziej nie skłania do refleksji¹.

WPROWADZENIE

Wybory parlamentarne są dla każdej biorącej w nich udział partii politycznej sprawdzianem, jak głosujący oceniają jej dotychczasową działalność polityczną i proponowaną ofertę programową. Coraz częściej na wyborczy wynik partii wpływa także ocena wystawiona partyjnym przywódcom². Wprawdzie siła tego wpływu różni się w zależności od systemu wyborczego, systemu partyjnego i kultury politycznej, niemniej rosnąca personalizacja kampanii wyborczych jest zjawiskiem powszechnym. To część szerszego procesu personalizacji polityki, w którym rola indywidualnych aktorów politycznych staje się istotniejsza niż rola instytucji, na politykę patrzy się bardziej przez pryzmat osób niż procesów³, a polityczni liderzy zyskują na znaczeniu kosztem zbiorowych tożsamości i interesów⁴. Skoro wyborcy postrzegają partie polityczne przez pryzmat rozpoznawalnych przywódców, a liderzy stają się publicznym wizerunkiem partii⁵, sztaby wyborcze coraz częściej decydują się koncentrować wokół nich kampanie wyborcze. Jak pisze Marek Mazur, podkreślanie roli lidera *ma służyć większej spójności przekazu, wiarygodności oraz atrakcyjności wynikającej z konkretyzacji oferty personalnej partii oraz nadaniu wizerunkowi politycznemu bardziej emocjonalnego wymiaru. To także efekt ważnej roli przywódców partyjnych w fazie powstawania partii, zwłaszcza w sytuacji słabości strukturalnej i funkcjonalnej wielu podmiotów. Wtedy to lider, jego stanowiska i idee stanowią spoiwo tożsamości organizacji*⁶. Wprawdzie obserwacja ta odnosi się do polskich kampanii wyborczych, pozwala ona jednak uchwycić specyfikę kampanii wyborczych większości współczesnych systemów demokratycznych.

Jak zauważają Alan Renwick i Jean-Benoit Pilet, czynniki, o których tradycyjnie mówiło się, że decydują o wyniku wyborów, stopniowo tracą na znaczeniu, a wśród nowych, coraz istotniejszych przy podejmowaniu decyzji przy urnie wyborczej, znajdują

¹ M. Belbin, *Nie tylko zespół*, przeł. G. Sałuda, Warszawa 2010, s. 9.

² D. Garzia, A. De Angelis, *Partisanship, Leader Evaluations, and the Vote: Disentangling the New Iron Triangle in Electoral Research*, „Comparative European Politics” 2016, vol. 14, nr 5, s. 604-625; B.C. Hayes, I. McAllister, *Gender, Party Leaders and Election Outcomes in Australia, Britain and the United States*, „Comparative Political Studies” 1997, vol. 30, nr 1, s. 3.

³ D. Piontek, *Personalizacja jako efekt mediatyzacji polityki*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 2015, nr 3, s. 93.

⁴ L. Karvonen, *The Personalization of Politics. A Study of Parliamentary Democracies*, London 2010, s. 4.

⁵ *The Politics of Party Leadership. A Cross-National Perspective*, red. J.-B. Pilet, W. Cross, Oxford 2015.

⁶ M. Mazur, *Od reprezentanta partii do dominandy wizerunku marki partii – przegląd typów personalizacji strategicznej w polskich kampaniach parlamentarnych*, „Studia Politologiczne” 2017, vol. 45, s. 74.

się osobiste cechy liderów partyjnych⁷. Z wielu badań wynika, że liderzy mogą mieć pozytywny wpływ na rezultaty wyborcze swojej partii⁸, zatem kiedy są one satysfakcjonujące, przywódców partyjnych postrzega się jako źródło sukcesu. Jednak w razie porażki wyborczej to liderzy są zazwyczaj w pierwszej kolejności obwiniani za słaby wynik całej formacji⁹. Personalizacja porażki stanowi logiczną konsekwencję personalizacji kampanii wyborczej.

Celem niniejszego artykułu jest zbadanie natury zależności między porażką wyborczą a personalną trwałością przywództwa partyjnego. Pytania badawcze, które kierunkują refleksję zaproponowaną w tekście, są następujące: 1) Czy porażka wyborcza partii jest wystarczającą przesłanką do personalnej wymiany przywództwa partyjnego? 2) Czy istnieją dodatkowe okoliczności, które uprawdopodobniają zmianę przywództwa po porażce wyborczej? 3) Jak na stabilność przywództwa partyjnego po przegranych wyborach wpływają uwarunkowania systemowe?

Teoretyczny wymiar rozważań na temat interakcji między przywództwem a porażką wyborczą¹⁰ został w artykule uzupełniony o analizę powyborczej sytuacji belgijskich partii politycznych. Komponent empiryczny bazuje na indywidualnych wywiadach pogłębionych z przedstawicielami pięciu ugrupowań, które uzyskały słabsze wyniki w wyborach federalnych w 2014¹¹ lub w 2019 roku¹², czyli Vlaams Belang (VB), Ecolo, Socialistische partij.anders (Sp.a), Parti Socialiste (PS) i Centre démocrate Humaniste (CdH). Wybór belgijskich partii podyktowany jest specyfiką tamtejszej sceny politycznej, która charakteryzuje się tworzeniem ponadwymiarowych wielopartyjnych gabinetów rządowych, uwzględniających liczne podziały socjopolityczne (kulturowo-językowe, religijne, ekonomiczne), oraz wykluczeniem z przetargów koalicyjnych formacji radykalnych objętych tzw. kordonem sanitarnym. Prowadzi to do sytuacji, w której po pierwsze utrata poparcia wyborczego nie jest równoznaczna z odsunięciem partii głównego nurtu od udziału we władzy, po drugie zwiększenie reprezentacji parlamentarnej partii radykalnych nie powoduje wzrostu ich potencjału koalicyjnego. Pozwala to

⁷ A. Renwick, J.-B. Pilet, *Faces on the Ballot. The Personalization of Electoral Systems in Europe*, Oxford 2016, s. 7.

⁸ *Political Leaders and Democratic Elections*, red. C.W.A.M. Aarts, A. Blais, H. Schmitt, Oxford 2011; M. Barisione, *So, What Difference do Leaders Make? Candidates' Images and the „Conditionality” of Leader Effects on Voting*, „Journal of Elections, Public Opinion and Parties” 2009, vol. 19, nr 4, s. 473-500; D. Garzia, *Party and Leader Effects in Parliamentary Elections: Towards a Reassessment*, „Politics” 2012, vol. 32, nr 3, s. 175-185; A. Bittner, *Platform or Personality? The Role of Party Leaders in Elections*, Oxford 2011.

⁹ Zob. G. Evans, R. Andersen, *The Impact of Party Leaders: How Blair Lost Labour Votes*, „Parliamentary Affairs” 2005, vol. 58, nr 4, s. 818-836.

¹⁰ Więcej na ten temat zob. A. Paczeński, M. Bachryj-Krzywaźnia, M. Kaczorowska, *Electoral Defeat and Party Change. From Makeover to Retouching*, Cham 2022.

¹¹ Badania prowadzone w ramach projektu „Porażka wyborcza jako katalizator zmian w europejskich partiach politycznych” (2017/27/B/HS5/00537), finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki.

¹² Badania prowadzone w ramach projektu „Porażka wyborcza jako źródło zmian w partii: analiza porównawcza partii politycznych w Europie”, finansowanego przez Narodową Agencję Wymiany Akademickiej w ramach Programu im. Mieczysława Bekkera.

odpowiedzieć na pytanie o znaczenie kontekstu politycznego dla trwałości lub zmiany przywództwa partyjnego po porażce wyborczej.

Artykuł składa się z trzech części. W pierwszej przywołane zostały teoretyczne rozważania na temat związków między wynikami wyborczymi a stabilnością partyjnego przywództwa na poziomie personalnym. W drugiej części zoperacjonalizowano kategorię porażki wyborczej, wyjaśniono metodę doboru analizowanych przypadków oraz przedstawiono zastosowane techniki badawcze i wyniki badań porównawczych na temat 73 europejskich partii politycznych. Trzecia część artykułu poświęcona jest wpływowi porażki wyborczej na przywództwo partyjne w Belgii. Rozważania kończą wnioski z badań i podsumowanie.

1. WYNIKI WYBORCZE A TRWAŁOŚĆ PRZYWÓDZTWA PARTYJNEGO

Od liderów partyjnych oczekuje się sprawnego kierowania organizacją i efektów w osiąganiu wyznaczonych celów. Niezależnie od tego, czy priorytetem partii politycznej jest maksymalizacja poparcia wyborczego (*vote-seeking party*), stanowisk publicznych (*office-seeking party*), czy też realizacja określonej koncepcji programowo-ideologicznej (*policy-seeking party*)¹³, utratę głosów w wyborach parlamentarnych uznaje się za niepokojący sygnał. Chociaż partie różnią się między sobą pod względem wagi, jaką przywiązują do każdego z wymienionych celów, można bezpiecznie założyć, że wszystkie formacje startujące w wyborach wolą je wygrać, niż przegrać¹⁴. W państwach demokratycznych głosy wyborców stanowią niezbędny instrument do zdobywania stanowisk rządowych i realizacji postulatów programowych, więc ich utrata utrudnia realizację pozostałych celów ważnych dla partii politycznych. Badania porównawcze na temat trwałości partyjnego przywództwa wyraźnie wskazują, że sukces wyborczy umacnia dotychczasowych liderów i sprawia, że potencjalni rywale mają mniejsze szanse na pozbawienie ich stanowiska¹⁵. Czy równie wyraźna jest tendencja dotycząca wymiany partyjnych liderów w przypadku porażki wyborczej?

W większości systemów demokratycznych przyjęło się, że lider partii, od której odwracają się wyborcy, powinien ustąpić, zwłaszcza jeśli konsekwencją gorszych wyników jest przejście jego formacji do opozycji. Josephine T. Andrews i Robert W. Jackman

¹³ *Policy, Office, or Votes? How Political Parties in Western Democracies Make Hard Decisions*, red. W.C. Müller, K. Strom, Cambridge 1999.

¹⁴ L. Ennser-Jedenastik, G. Schumacher, *Why Some Leaders Die Hard (and Others Don't). Party Goals, Party Institutions, and How They Interact*, [w:] *The Politics of Party Leadership...*, s. 109.

¹⁵ F. Bynander, P. 't Hart, *The Politics of Party Leader Survival and Succession: Australia in Comparative Perspective*, „Australian Journal of Political Science” 2007, vol. 42, nr 1, s. 47-72; Y. Horiuchi, M. Laing, P. 't Hart, *Hard Acts to Follow: Predecessor Effects on Party Leader Survival*, „Party Politics” 2015, vol. 21, nr 3, s. 357-366; L. Ennser-Jedenastik, W.C. Müller, *Intra-party Democracy, Political Performance and the Survival of Party Leaders: Austria, 1945-2011*, „Party Politics” 2015, vol. 21, nr 6, s. 930-943.

przeanalizowali losy partyjnych przywódców z sześciu demokracji parlamentarnych w latach 1945-2000 i dowiedli, że słabe wyniki wyborcze oraz utrata statusu partii rządzącej są silnymi predyktorami wymiany przywódców partyjnych, zaś wzrost liczby mandatów parlamentarnych i obecność partii w rządzie minimalizują ryzyko usunięcia dotychczasowego lidera¹⁶. Nasze badania dotyczące konsekwencji porażek wyborczych przeprowadzone w 73 partiach politycznych z 28 państw europejskich pokazały, że wymiana przywódcy to najczęstsza reakcja partii po przegranych wyborach¹⁷. Zmiana lidera jest łatwiejsza do przeprowadzenia niż wdrożenie reform strukturalnych lub wprowadzenie zmian programowych¹⁸. Konstatacja, że partie są organizacjami konserwatywnymi¹⁹, opierają się zmianom i wolno adaptują²⁰, jest powszechnie podzielana wśród badaczy zajmujących się partiami politycznymi. Wymiana twarzy z pierwszego partyjnego szeregu może być czasem jedynym przejawem tego, że partia podjęła po porażce jakiegokolwiek działania naprawcze. Wyniki te pokazują również, że partie doświadczające porażki wyborczej najchętniej zmieniają się w tym aspekcie, który najłatwiej zauważyć zewnętrznym obserwatorom, czyli wyborcom, komentatorom, mediom itp.

Spostrzeżenie, że zmianę lidera w partii politycznej stosunkowo łatwo przeprowadzić, w mniejszym stopniu (jeśli w ogóle) dotyczy partii personalistycznych, których przetrwanie jest uzależnione od ich założycieli i przywódców²¹. W partiach będących „własnością” charyzmatycznego lidera – co niejednokrotnie odzwierciedla nawet ich nazwa zawierająca nazwisko przywódcy – porażka wyborcza nie stanowi wystarczającego bodźca do personalnej zmiany osoby z pierwszego szeregu, ponieważ dotychczasowy lider jawi się jako gwarant przetrwania partii w powyborczym kryzysie.

Istotne znaczenie dla wagi porażki wyborczej w kontekście trwałości partyjnego kierownictwa ma typ systemu partyjnego. W systemach dwupartyjnych, w których występuje zamknięta alternacja władzy, oznaczająca, że po wyborach zwycięska partia polityczna przejmuje wszystkie polityczne zasoby, przegrana automatycznie pozbawia partię stanowisk publicznych. A zatem nawet minimalne przesunięcie w poziomie poparcia wyborczego może wywołać efekt w postaci całkowitej utraty kontroli nad polityką państwa. W systemach wielopartyjnych, o ugruntowanej tradycji tworzenia

¹⁶ J.T. Andrews, R.T. Jackman, *If Winning Isn't Everything, Why Do They Keep Score? Consequences of Electoral Performance for Party Leaders*, „British Journal of Political Science” 2008, vol. 38, nr 4, s. 657-675.

¹⁷ A. Paczeński, M. Bachryj-Krzywaźnia, M. Kaczorowska, *Electoral Defeat and Party Change: When Do Parties Adapt?*, „Political Preferences” 2020, vol. 27, s. 63-78.

¹⁸ G. Schumacher, N. Giger, *Do Leadership-dominated Parties Change More?*, „Journal of Elections, Public Opinion and Parties” 2018, vol. 28, nr 3, s. 349-360.

¹⁹ R. Harmel, K. Janda, *An Integrated Theory of Party Goals and Party Change*, „Journal of Theoretical Politics” 1994, vol. 6, nr 3, s. 259-287; A. Panebianco, *Political Parties. Organization and Power*, Cambridge 1998.

²⁰ S. Walgrave, M. Nuytemans, *Friction and Party Manifesto Change in 25 Countries, 1945-98*, „American Journal of Political Science” 2009, vol. 53, nr 1, s. 190-206.

²¹ G. Keffor, D. McDonnell, *Inside the Personal Party: Leader-owners, Light Organizations and Limited Lifespans*, „The British Journal of Politics and International Relations” 2018, vol. 20, nr 2, s. 379.

gabinetów koalicyjnych, spadek poparcia wyborczego wcale nie wyklucza ugrupowania z udziału w rządzeniu, stąd też przegrana nie musi stanowić silnego impulsu do zmiany lidera. Dla partii politycznej o ustabilizowanych powiązaniach w ramach systemu wielopartyjnego katalizatorem zmian może stać się nie tyle porażka rozumiana jako spadek poparcia wyborczego, ile sytuacja, gdy tradycyjni partnerzy koalicyjni odsuwają się od przegranej partii i nie zapraszają jej do negocjacji gabinetowych lub gdy w bezpośredniej bliskości partii politycznej pojawia się nowe ugrupowanie ze znacznym potencjałem koalicyjnym²².

W tak zakreślonej perspektywie strategia adaptacyjna przyjmowana przez partię w obliczu niekorzystnego wyniku wyborczego jest pośrednio konsekwencją typu systemu partyjnego, w ramach którego owa partia funkcjonuje. Zakres potencjalnych zmian w dostępie do stanowisk publicznych, towarzyszących spadkowi poparcia wyborczego, nie musi być bowiem wprost związany ze zmianą liczby uzyskanych mandatów; może być od niej w pewnym stopniu niezależny. Na poziom owej niezależności wpływa mechanizm tworzenia parlamentarnego zaplecza rządu właściwy dla poszczególnych typów systemów partyjnych. Jeśli zatem partia polityczna odnotowująca niesatysfakcjonujący wynik wyborczy funkcjonuje w systemie partyjnym, który do pewnego stopnia niweluje skutki wyborczej porażki poprzez utrzymanie dostępu do stanowisk publicznych partiom tracącym poparcie wyborców, zakres zmian wprowadzanych w wyniku niekorzystnego werdyktu będzie mniejszy, a presja na wymianę dotychczasowego lidera słabsza.

2. BADANIE KONSEKWENCJI PORAŻKI WYBORCZEJ DLA PRZYWÓDZTWA PARTYJNEGO

Porażka wyborcza może wydawać się kategorią nieostrą nie tylko w związku z uwarunkowaniami systemowymi opisanymi w teoretycznej części artykułu. Określenie, czy dany wynik wyborczy uznać za porażkę, zależy od tego, czy stosuje się kryteria obiektywne, czy subiektywne. Trudno dyskutować ze spadkiem bezwzględnej liczby wyborców, proporcjonalnym spadkiem oddanych na partię głosów w porównaniu z poprzednimi wyborami czy utratą określonej liczby miejsc w parlamencie. Mimo to obiektywnie gorszy wynik nie zawsze traktowany jest przez partię i jej otoczenie jako porażka. Niezadowalające rezultaty mogą zostać „osłodzone” słabymi wynikami politycznych konkurentów, faktem otrzymania większej liczby głosów, niż sugerowały pesymistyczne sondaże przedwyborcze, wreszcie zaniżonymi oczekiwaniami kierownictwa i członków partii²³. Aspekt subiektywny jest zatem nie mniej ważny w zrozumieniu zmian zachodzących w partii po porażce wyborczej niż analiza obiektywnych wyników²⁴.

²² R. Herbut, *Teoria i praktyka funkcjonowania partii politycznych*, Wrocław 2002, s. 193-194.

²³ *Anatomia porażki wyborczej*, red. A. Pacześniak, Warszawa 2018, s. 9.

²⁴ A. Pacześniak, M. Bachryj-Krzywaźnia, *Electoral Defeat As „Mother of Party Change”: Towards Objective-Subjective Approach*, „Politologický Časopis – Czech Journal of Political Science” 2019, vol. 26, nr 2, s. 122-134.

Na potrzeby tej analizy porażka wyborcza została zoperacjonalizowana na podstawie trzech obiektywnych kryteriów: poziomu poparcia wyborczego, liczby uzyskanych mandatów parlamentarnych, statusu partii po wyborach. Zatem porażka wyborcza to sytuacja, w której partia zdobywa mniej miejsc w parlamencie lub spada jej poparcie wyborcze w porównaniu z poprzednimi wyborami. Najczęściej oba te kryteria są spełniane jednocześnie. Jeśli jednak partia polityczna mimo spadku poparcia lub spadku liczby mandatów parlamentarnych zachowuje miejsce w rządzie (jako koalicjant lub jedyne ugrupowanie rządzące), to jej wynik nie spełnia trzeciego kryterium porażki, którym jest utrata statusu partii rządzącej lub utrzymanie statusu partii opozycyjnej. Dołączenie tego trzeciego kryterium podyktowane jest konstatacją, że partia, która mimo utraty części poparcia wyborczego zachowuje udział w rządzeniu, nie odbiera swojego wyniku wyborczego jako porażki.

Przyjęcie operacyjnej definicji porażki i analiza wyników wyborów parlamentarnych we wszystkich państwach członkowskich Unii Europejskiej, Wielkiej Brytanii, Szwajcarii i Norwegii pozwoliły na wyselekcjonowanie 73 partii politycznych, które doświadczyły porażki wyborczej między 2011 a 2017 rokiem. Aby pozyskać szczegółowe informacje na temat zmian zachodzących w tych partiach, przeprowadzono ankietę ekspercką, w której wzięło udział 30 politologów posiadających wiedzę na temat systemów i partii politycznych w wymienionych państwach. Zgromadzone za pomocą owej ankiety dane na temat zmiany lub trwałości personalnej partyjnego przywództwa pokazały, że wymiana lidera jest najczęstszą decyzją podejmowaną w partiach doświadczających porażki wyborczej. Nie oznacza to jednak, że wszystkie z analizowanych europejskich partii dokonywały zmiany przywództwa. 35 partii zmieniło lidera w trybie przyspieszonym, 8 wykorzystało w tym celu koniec kadencji dotychczasowego kierownictwa, a w 30, mimo porażki wyborczej, nie doszło do wymiany lidera.

Kolejnym krokiem było przeprowadzenie nieukierunkowanych badań eksploracyjnych, które miały na celu zidentyfikowanie współzależności pomiędzy trwałością przywództwa partyjnego a skalą porażki oraz zmiennymi charakteryzującymi partię polityczną, takimi jak umiejscowienie na osi lewica–prawica, status partii przed wyborami, region Europy, w którym partia funkcjonuje. Okazało się, że trzy możliwe reakcje partii politycznej: pozostawienie lidera na stanowisku, nieprzedłużenie mandatu lidera po zakończeniu kadencji lub przyspieszona wymiana lidera, nie były skorelowane z żadną z wymienionych zmiennych.

Brak takiej korelacji nie oznacza jednak braku jakichkolwiek współzależności. Po pierwsze okazało się, że im większy spadek relewancji partii po przegranych wyborach, tym większa jej skłonność do zmiany lidera. Oznacza to, że gotowość partii do wymiany lidera rośnie wraz ze skalą porażki. Po drugie przyspieszona wymiana lidera partyjnego zachodzi znacznie częściej wtedy, kiedy partia traci głosy wyborców, rzadziej zaś w przypadku utraty statusu partii rządzącej lub współrządzącej albo redukcji liczby mandatów parlamentarnych, co pokazują wyliczenia w tabeli 1.

Tabela 1. Zmiana lidera a zmiana relewancji wyborczej, parlamentarnej i rządowej

Lider partyjny	Zmiana relewancji wyborczej	Zmiana relewancji parlamentarnej	Zmiana relewancji rządowej
Brak zmiany	-0,043	-0,074	-0,28
Zmiana lidera po zakończeniu kadencji	-0,045	-0,041	-0,33
Przyspieszona wymiana lidera	-0,084	-0,082	-0,33

Źródło: obliczenia M. Bachryja-Krzywaźni, członka zespołu projektowego „Porażka wyborcza jako katalizator zmian w europejskich partiach politycznych” (2017/27/B/HS5/00537).

Obserwacja ta potwierdza znaczenie, jakie przypisuje się liderowi w odniesieniu do wyniku wyborczego kierowanej przezeń formacji. Z jednej strony wygrana wyborcza wzmacnia trwałość partyjnego przywództwa, z drugiej – w przypadku porażki to lider jest postrzegany jako ten, który jako pierwszy powinien ponieść polityczne konsekwencje. Przyspieszona wymiana kierownictwa w analizowanych partiach politycznych często była poprzedzona decyzją lidera o rezygnacji z zajmowanego stanowiska. Wzięcie na siebie osobistej odpowiedzialności za porażkę wyborczą partii było logiczną konsekwencją personalizacji kampanii wyborczej, pozwalało również partii na wprowadzenie stosunkowo szybkiej korekty, która miała świadczyć o jej responsywności na sygnały i oczekiwania płynące od elektoratu.

Wychodząc z założenia, że percepcja wyniku wyborczego w partii jest równie ważna jak osiągnięty przez nią rezultat, oprócz ankiety eksperckiej przeprowadzono indywidualne wywiady pogłębione z reprezentantami wybranych partii politycznych (parlamentarzystami, przedstawicielami kierownictwa partii, byłymi liderami). W artykule wykorzystano materiał empiryczny pozyskany podczas 18 wywiadów z politykami 6 belgijskich partii politycznych, których wynik wyborczy w 2014 lub 2019 roku był gorszy w porównaniu z poprzednimi wyborami parlamentarnymi. Pozwala to zobrazować, jak kontekst systemowy wpływa na subiektywne postrzeganie wyniku wyborczego, a w konsekwencji na poziom stabilności partyjnego przywództwa.

3. INTERPRETACJA WYNIKÓW WYBORCZYCH I JEJ ZNACZENIE DLA PRZYWÓDZTWA PARTYJNEGO: PRZYKŁAD BELGII

Analizowanie porażek wyborczych belgijskich partii politycznych stanowi wyzwanie z kilku powodów. Po pierwsze federacyjny ustrój państwa składającego się z trzech wspólnot językowych (francuskiej, flamandzkiej i niemieckiej) oraz trzech regionów autonomicznych (Regionu Stołecznego Brukseli, Flandrii i Walonii), posiadających rozbudowane uprawnienia ustawodawcze i wykonawcze, sprawia, że słaby wynik partii w wyborach federalnych może być kompensowany lepszym wynikiem w wyborach regionalnych. Nierzadko dochodzi bowiem do sytuacji, kiedy partia polityczna tego samego wyborczego dnia traci mandaty w Izbie Reprezentantów (pierwszej izbie

parlamentu federalnego), a w wyborach regionalnych utrzymuje lub wzmacnia swoją pozycję polityczną w regionie i wspólnocie językowej. Po drugie, o czym wspomniano we wstępie artykułu, ekstremalna fragmentaryzacja areny parlamentarnej i tradycja tworzenia wielopartyjnych gabinetów powodują, że utrata poparcia wyborczego partii głównego nurtu (socjalistycznych, chadeckich, liberalnych) nie jest równoznaczna z odsunięciem ich od negocjacji gabinetowych i nie przekreśla ich szans na udział we władzy. Po trzecie, mimo istnienia *de facto* dwóch odrębnych systemów partyjnych i występowania tylko jednego ogólnokrajowego ugrupowania: Belgijskiej Partii Pracy (PTB/PvdA), flamandzkie i walońskie partie z tej samej rodziny ideologicznej współpracują przy tworzeniu rządu federalnego. Dzięki temu gorszy wynik partii politycznej we Flandrii może w pewnym sensie zostać zrównoważony lepszym wynikiem siostrzanej partii w Walonii i *vice versa*. Inaczej mówiąc, silna pozycja powyborcza partii reprezentującej tę samą rodzinę ideologiczną pośrednio wzmacnia pozycję negocjacyjną przy tworzeniu gabinetu również tego ugrupowania, które zostało poturbowane spadkiem poparcia wyborczego i utratą mandatów. Wymienione uwarunkowania sprawiają, że społeczny odbiór wyników wyborów federalnych w Belgii i ich polityczne konsekwencje mają charakter bardziej złożony niż w wielu innych systemach politycznych.

Analiza wyników dwóch ostatnich elekcji federalnych (tabela 2) potwierdza obserwację, że utrata głosów i mandatów parlamentarnych nie zawsze prowadzi w tym kraju do utraty statusu partii rządzącej, co pokazuje casus Ruchu Reformatorskiego (MR), Chrześcijańskich Demokratów i Flamandów (CD&V) oraz Flamandzkich Liberalistów i Demokratów (Open VLD) w 2019 roku. Co więcej, mimo kurczącego się poparcia wyborczego i zmniejszenia stanu posiadania w Izbie Reprezentantów partia może awansować z ugrupowania opozycyjnego do współrządzącego, jak było w 2019 roku w przypadku walońskiej Partii Socjalistycznej (PS) i flamandzkiej Partii Socjalistycznej (Sp.a). Wyniki wyborcze Interesu Flamandzkiego (VB) dowodzą natomiast, że w przypadku partii objętej politycznym kordonem sanitarnym nawet spektakularny wzrost poparcia i liczby mandatów nie przekłada się na jej wejście w skład rządu federalnego.

W wyborach federalnych w 2014 roku mniej głosów w porównaniu z poprzednimi wyborami uzyskało pięć partii: Partia Socjalistyczna (PS) z Walonii, Interes Flamandzki (VB), walońska partia Ecolo, flamandzka Partia Socjalistyczna (Sp.a) i walońska partia Centrum Demokratyczno-Humanistyczne (CdH). W przypadku dwóch ostatnich nie przełożyło się to na spadek liczby mandatów w Izbie Reprezentantów. Wszystkie wymienione partie znalazły się w opozycji, zatem każda z nich spełniła przyjęte w artykule kryteria ugrupowania dotkniętego porażką wyborczą. W wyborach federalnych w 2019 roku lista partii tracących poparcie wyborcze częściowo się zmieniła; do łask wyborców powrócili walońscy zieloni z Ecolo i VB. Stratę zanotowały natomiast wszystkie partie współrządzące, czyli Nowy Sojusz Flamandzki (N-VA)²⁵, Ruch Reformatorski (MR), Chrześcijańscy Demokraci i Flamandowie (CD&V) oraz Flamandzcy Liberali i Demokraci (Open VLD). Kolejne głosy i mandaty straciły również opozycyjne w latach 2014-2019 PS, Sp.a i CdH. Biorąc pod uwagę przyjęte kryteria

²⁵ N-VA opuścił koalicję rządzącą w grudniu 2018 roku, czyli pięć miesięcy przed wyborami.

porażki wyborczej, w 2019 roku była ona udziałem jedynie dwóch partii: N-VA i CdH, które równocześnie obniżyły swoją relewancję wyborczą, parlamentarną i gabinetową.

Tabela 2. Wyniki wyborów do belgijskiej Izby Reprezentantów w latach 2010, 2014 i 2019

Partia	2010			2014			2019		
	głosy	man-daty	status	głosy	man-daty	status	głosy	man-daty	status
N-VA	1 135 617	27	O	1 366 397	33	R	1 086 787	24	O
PS	894 543	26	R	787 058	23	O	641 623	19	R
Vlaams Belang	506 697	12	O	247 738	3	O	810 177	18	O
MR	650 617	18	R	650 260	20	R	512 825	14	R
Ecolo	313 047	8	O	222 524	6	O	416 452	13	R
CD&V	707 986	17	R	783 040	18	R	602 520	12	R
Open VLD	563 873	13	R	659 571	14	R	579 334	12	R
PTB/PvdA	101 088	0	–	251 276	2	O	584 621	12	O
Sp.a	602 867	13	R	595 466	13	O	455 034	9	R
Groen	258 989	5	O	358 947	6	O	413 836	8	R
CdH	360 441	9	R	336 184	9	O	250 861	5	O
Inne		2	O		3	O		4	O

N-VA – Nowy Sojusz Flamandzki (flam.); PS – Partia Socjalistyczna (wal.); CD&V – Chrześcijańscy Demokraci i Flamandowie (flam.); Open VLD – Flamandzcy Liberalowie i Demokraci (flam.); Vlaams Belang (VB) – Interes Flamandzki (flam.); MR – Ruch Reformatorski (wal.); Sp.a – Partia Socjalistyczna (flam.); Groen – Zieloni (flam.); Ecolo – Zieloni (wal.); CdH – Centrum Demokratyczno-Humanistyczne (wal.); PTB/PvdA – Robotnicza Partia Belgii (wal.-flam.); O – partia opozycyjna; R – partia rządząca

Źródło: https://www.lachambre.be/kvvcr/pdf_sections/pri/elections/zitplaats_20-07-2010.pdf; <https://elections2014.belgium.be/fr/>; <https://elections2019.belgium.be/fr/>.

Walońska Partia Socjalistyczna (PS) w 2014 roku straciła w wyborach federalnych trzy miejsca w Izbie Reprezentantów i przeszła do opozycji po niemal trzech latach rządzenia w koalicyjnym gabinecie z socjalistycznym premierem Eliem Di Rupo na czele. Tego samego dnia co wybory federalne odbywały się w Belgii wybory do Parlamentu Europejskiego i wybory regionalne. W tych ostatnich PS potwierdziła swoją pozycję największej partii politycznej w Walonii i francuskojęzycznej Brukseli. Był to zresztą główny argument podnoszony przez naszych rozmówców w indywidualnych wywiadach pogłębianych. Politycy z PS tłumaczyli, że nie dyskutują z liczbami, ale utrata głosów w wyborach do Izby Reprezentantów i mandatów na poziomie federalnym przy równoczesnym utrzymaniu władzy na poziomie regionalnym (w Walonii i Regionie Stołecznym

Brukseli) nie była odbierana jako porażka ani przez partię, ani przez opinię publiczną. Dwa miesiące po wyborach doszło w PS do powrotu lidera, Di Rupo, który na czas pełnienia obowiązków premiera Belgii rzekł się kierowania partią. Jego partyjne obowiązki prezydium PS przekazało wtedy najpierw w ręce Thierry'ego Gieta (2011-2013), a następnie w styczniu 2013 roku – Paula Magnette'a. W 2014 roku, po przegranych przez socjalistów wyborach federalnych, a zarazem wygranych wyborach regionalnych, Magnette został ministrem-prezydentem rządu walońskiego, a Di Rupo powrócił na stanowisko szefa partii. Jak stwierdził jeden z przedstawicieli PS, *kiedy Di Rupo wyraził chęć powrotu, wszyscy stanęli za nim, bo jesteśmy partią zdyscyplinowaną i zjednoczoną. Nawet jeśli pojawiły się anonimowe głosy niezadowolonych, nikt oficjalnie nie kwestionował jego decyzji, nie było takich poważnych prób* (PS_2²⁶). W partii nie pojawił się zatem element wewnątrzpartyjnych rozliczeń powyborczych, które mogłyby doprowadzić do zmiany kierownictwa, mimo że można było usłyszeć o wcześniejszych wątpliwościach: *Być może błędem było to, że aż do wyborów premier oficjalnie nadal był przewodniczącym partii. Może kiedy został premierem, należało dokonać prawdziwej sukcesji, może Magnette powinien już wtedy zostać szefem partii, a nie p.o. przewodniczącego. Równoczesne przewodniczenie partii i bycie premierem to fantomowe przywództwo partyjne* (PS_1).

W następnych wyborach federalnych w 2019 roku PS utraciła kolejne trzy mandaty w Izbie Reprezentantów, odzyskała status partii współrządzającej (choć tym razem jej nominat nie został premierem), a w październiku 2019 roku wieloletni szef PS Di Rupo przekazał stery partii w ręce... Magnette'a. Tak podsumował to jeden z rozmówców: *Di Rupo to inteligentny człowiek, zrozumiał, że jego czas na stanowisku przewodniczącego się skończył. Więc nie było w partii żadnej rebelii, próby jego obalenia, bo dla wszystkich stało się jasne, że on sam odejdzie. Został ministrem-prezydentem Walonii i zrobił w partii miejsce dla Magnette'a* (PS_2). Jeśli zatem doszukiwać się powiązań między słabym wynikiem wyborów a zmianą partyjnego przywództwa w PS, to były one znacznie wyraźniejsze w roku 2019 niż po wyborach w 2014.

Partią, która poniosła największe straty w wyborach federalnych w 2014 roku, był Interes Flamandzki (VB). Stan posiadania VB w Izbie Reprezentantów skurczył się z 12 do 3 mandatów. Jak wynika z przeprowadzonych wywiadów z członkami kierownictwa partii i jej parlamentarzystami, w partyjnych szeregach nie było wątpliwości, że wynik należy interpretować jako porażkę wyborczą, nie tylko na poziomie federalnym, lecz także europejskim i regionalnym. Dzień po wyborach, tuż po nadzwyczajnej radzie partii, Gerolf Annemans, przewodniczący VB od grudnia 2012 roku, ogłosił przedterminowe wybory na lidera partii. Sam Annemans tłumaczył nam, że kiedy przejął kierowanie partią od Bruno Valkeniersa w 2012 roku, VB był pogrążony w wewnętrznym kryzysie po porażce w wyborach lokalnych, a on wziął na siebie rolę menadżera zarządzającego kryzysem. Jesienią 2014 roku, gdy miały miejsce przyspieszone wybory na przewodniczącego partii, jedynym kandydatem był 27-letni Tom Van Grieken, który podczas partyjnego kongresu otrzymał 93% głosów. Członek byłego kierownictwa partii, znając wyniki wyborcze VB z 2019 roku, tak skomentował wybór Van Griekena

²⁶ Zob. aneksy.

na lidera: *Potrzebowaliśmy młodej twarzy, odświeżenia wizerunku, więc generacja face-tów po czterdzieście i pięćdziesiątce musiała zrobić miejsce dla dużo młodszych. Niektórzy twierdzili, że Tom jest zbyt młody, ale ja byłem przekonany, że to świetny wybór, bo pozwoli utrzymać tę samą linię programową, a zarazem da jej nową twarz, otworzy nas na nowy styl komunikacji w mediach cyfrowych. To był właściwy człowiek na właściwym miejscu, który doprowadził nas do zwycięstwa (VB_1).*

Wybory z maja 2014 roku były również dotkliwą porażką dla Ecolo, choć i tak wybory federalne zakończyły się mniejszą stratą niż równoległe odbywające się elekcje regionalna i europejska. W ujęciu całościowym walońscy zieloni stracili jedną trzecią elektoratu z 2010 roku, co przełożyło się na utratę 1 z 2 mandatów w Parlamencie Europejskim, 2 miejsc z 8 w Izbie Reprezentantów, 10 miejsc z 14 w Parlamencie Walońskim oraz 8 z 16 mandatów w Parlamencie Regionu Stołecznego Brukseli. Współprzewodniczący partii Emily Hoyos i Olivier Deleuze ogłosili w związku z tym, że nowe wybory kierownictwa partii odbędą się wiosną 2015 roku, czyli na rok przed upływem ich kadencji, a oni sami nie będą kandydować. Jak mówił jeden z przedstawicieli kierownictwa partii: *Personalizacja porażki jest normalna. Współprzewodniczący nie podali się do dymisji natychmiast. Nie było zresztą jasnego i wyrażonego wprost oczekiwania, żeby to zrobili. Zostali więc jeszcze kilka miesięcy, pół roku... Uznali swoją odpowiedzialność za porażkę, ale uznali również, że powinni przygotować partię na zmianę przywództwa. I partia to zaakceptowała. Więc nie było nocy długich noży, ale oni wiedzieli, że ich czas się skończył, a kadry partyjne powiedziały sobie: ok, niech jeszcze przeprowadzą partię przez okres tranzycji, a potem sobie pójdą (Ecolo_4).*

Tak się rzeczywiście stało: w marcu 2015 roku na czele partii stanęli Zakia Khattabi i Patrick Dupriez. Inny przedstawiciel partii powiedział, że wcześniej nie po każdym fiasku wyborczym partia zmienia kierownictwo, ponieważ *to nie jest tak, że po gorszych wyborach zawsze ścinamy głowy współprzewodniczącym. [...] staramy się tak skorelować kadencję wewnętrznych organów partii, żeby korespondowała ona z kalendarzem wyborczym, czyli by przed wyborami i w trakcie kampanii kierownictwo mogło się skupić na jak najlepszym przeprowadzeniu partii przez wybory, żeby tuż po wyborach zainicjowało lub wzięło udział w refleksji powyborczej, ale by potem poddało się werdyktowi partii (Ecolo_2).*

Najmniejsze straty w wyborach federalnych w 2014 roku poniosła Socialistische partij.anders (Sp.a), od 2021 roku funkcjonująca pod nazwą Vooruit. Zagłosowało na nią niespełna 7,5 tys. osób mniej niż cztery lata wcześniej, partia nie straciła żadnego mandatu, jednak rezultat negocjacji rządowych sprawił, że przeszła do opozycji. Głównym powodem utraty statusu partii koalicyjnej przez Sp.a nie był jej wynik wyborczy, ale przejście do opozycji silniejszej siostrzanej partii, czyli walońskiej PS. Mogłoby się zatem wydawać, że fakt ten nie powinien zagrozić dotychczasowemu przewodniczącemu Sp.a Bruno Tobbackowi, który w 2011 roku podczas partyjnego kongresu nie miał konkurenta i zdobył aż 96,6% wszystkich głosów. Czteroletnia kadencja na stanowisku przewodniczącego partii nie spełniła jednak pokładanych w nim nadziei na poprawienie wyników wyborczych flamandzkich socjalistów, co sprawiło, że w czerwcu 2015 roku Tobback przegrał batalię o reelekcję z Johnem Crombezem. Jak powiedział

podczas wywiadu przedstawiciel kierownictwa partii, *dla wszystkich było jasne, że potrzebujemy zmiany lidera. Dotychczasowy nie był złym facetem, miał swoje dobre strony, ale jego przywództwo zaczęło być kontestowane jeszcze przed wyborami* (Sp.a_3).

Nowemu liderowi Sp.a nie udało się podnieść notowań partii do następnych wyborów w 2019 roku. Sytuacji nie poprawiał trwający Sp.a konflikt między poprzednim a nowym liderem, o czym mówił jeden z rozmówców: *Odchodzący przewodniczący nigdy nie zaakceptował odsunięcia go z funkcji i kontynuował swoją aktywność jako dysydent. Rozżalony chodził do mediów, choć tam jego krytyka nowego przewodniczącego była nieco subtelniejsza niż weewnątrz partii, gdzie stał się twarzą frakcji walczącej z nowym kierownictwem. Więc mieliśmy problem przywództwa, bo nie było wiadomo, kto ostatecznie jest liderem* (Sp.a_1). W efekcie w wyborach federalnych w maju 2019 roku flamandzcy socjaliści uzyskali najgorszy wynik w historii, schodząc poniżej 10% głosów. Zdobyli dopiero szóstą lokatę wśród partii we Flandrii; nawet skrajnie lewicowa PTB/PvdA miała w Izbie Reprezentantów o jeden mandat więcej niż Sp.a.

Kilka miesięcy po porażce wyborczej w 2019 roku flamandzcy socjaliści wybrali na swojego lidera 26-letniego Connera Rousseau. Według przedstawiciela obecnego kierownictwa partii w pewnym sensie wynikało to z faktu, że *żaden z naszych prominentnych polityków, żaden deputowany, nie palił się do tego, żeby wziąć odpowiedzialność za zarządzanie partią, która znalazła się w głębokim dołku. Conner postanowił spróbować* (Sp.a_3). Młody lider szybko przekonał działaczy o swojej skuteczności, ponieważ mimo utraty głosów wyborczych i mandatów w Izbie Reprezentantów wynegocjował udział Sp.a w nowym rządzie federalnym.

Wybory federalne w 2019 roku doprowadziły do rzadko spotykanej sytuacji, kiedy poparcie wyborcze stopniało aż siedmiu belgijskim partiom politycznym. Jednocześnie jedynie dwie spośród nich: CdH i N-VA nie weszły po wyborach do siedmiopartyjnego rządu Alexandra De Croo, więc formalnie tylko te dwa ugrupowania spełniły przyjęte w artykule kryterium porażki wyborczej. CdH straciło nieco ponad 85 tys. głosów i cztery mandaty, N-VA niemal 280 tys. głosów i dziewięć mandatów. Jak przełożyło się to na partyjne przywództwo w obu partiach?

Liderem N-VA od 2004 roku nieprzerwanie pozostaje Bart De Wever, który był jednym z dwóch współzałożycieli partii w 2001 roku. W 2017 roku został wybrany na szefa N-VA po raz piąty, uzyskując 98,5% głosów. De Wever nie miał w wewnątrzpartyjnych wyborach żadnych konkurentów, więc mimo zapisów statutowych przewidujących wymianę partyjnego kierownictwa po upływie dwóch kadencji prezydium partii wyraziło zgodę na jego ponowne kandydowanie. Gorsze wyniki w wyborach federalnych, regionalnych i europejskich w 2019 roku nie osłabiły jego pozycji wewnątrz partii, zwłaszcza że mimo utraty poparcia i części mandatów N-VA nadal jest największą siłą polityczną nie tylko we Flandrii, lecz także w całym kraju. Charyzmatyczny lider pozostał zatem na stanowisku, wzbudzając jedynie publicystyczne dywagacje, co stanie się z partią w nieokreślonej przyszłości, gdy z jakichś względów będzie musiało dojść do wymiany przywództwa.

Lidera po przegranych wyborach w 2019 roku nie wymienili także walońscy chadecy z CdH, ponieważ zrobili to na kilka miesięcy przed wyborami. Trudno było zatem

po ogłoszeniu majowych wyników wyborów przypisać osobistą odpowiedzialność za porażkę nowemu liderowi, Maxime'owi Prévot. Wprawdzie partii nie najlepiej powiodło się już w wyborach w 2014 roku, ale wtedy – mimo utraty części głosów – utrzymała liczbę mandatów w Izbie Reprezentantów. W 2019 roku nastąpił spodziewany przez chadeków dalszy odpływ elektoratu, który sprawił, że liczba deputowanych federalnych z CdH skurczyła się do pięciu. Przewodniczący partii podjął wówczas radykalną, jak na politykę belgijską, decyzję o nieuczestniczeniu walońskich chadeków w negocjacjach rządowych na szczeblu federalnym i regionalnym. Nie spotkała się ona ze zrozumieniem części partyjnych działaczy, mających nadzieję na profity płynące z udziału w rządzeniu na poziomie centralnym i regionalnym. Większość poparła jednak lidera, który zapowiedział, że czas w opozycji zamierza wykorzystać na gruntowną reformę programową oraz wprowadzenie zmian we współpracy z organizacjami afiliowanymi i sympatykami, czego zwieńczeniem było ogłoszenie w marcu 2022 roku nowej nazwy partii: Les Engagés, która stała się także symbolem jej odnowy. Podczas konwencji partyjnej określono ponadto zasady i wewnętrzny kalendarz wyborczy, a Prévot zapowiedział swój start w wyborach na przewodniczącego Les Engagés.

PODSUMOWANIE

Analizy dotyczące konsekwencji porażki wyborczej dla stabilności partyjnego przywództwa pozwalają wyciągnąć kilka wniosków i odpowiedzieć na pytania zawarte we wprowadzeniu do artykułu. Po pierwsze sam fakt porażki nie jest czynnikiem składającym partię do szybkiej zmiany lidera. Wprawdzie to najczęściej wprowadzana zmiana w partiach, których wyniki wyborcze były słabsze niż w poprzedniej elekcji, i zdecydowała się na nią ponad połowa analizowanych partii europejskich, jednak sporo formacji pozostało przy poprzednim kierownictwie. Zebrane dane ilościowe pomijają specyficzny kontekst każdego indywidualnego przypadku, ale można spekulować na temat powodów utrzymania dotychczasowego kierownictwa. W przypadku partii, które w wyniku wyborów utraciły status partii współrządzającej lub rządzącej, ale z niezbyt wysokim ubytkiem głosów wyborczych, dotychczasowy lider nie jest obciążany odpowiedzialnością za porażkę, więc partia powierza mu reformowanie partii na poziomie programowym, strukturalnym, strategicznym lub taktycznym. Unika dzięki temu zawirowań wewnętrznych, jakie nieodłącznie towarzyszą wymianie przywództwa. Bywa również, że do zmiany przywództwa nie dochodzi, ponieważ brakuje akceptowalnych dla selektoratu pretendentów do przejścia partyjnych sterów w sytuacji porażki.

Po drugie poszukiwania istotnych statystycznie zmiennych, które wpływałyby na powiązanie porażki wyborczej ze zmianą przywództwa partyjnego, nie przyniosły konkluzyjnych rezultatów. Ani status partii przed wyborami, ani jej usytuowanie na osi prawica–lewica, ani region Europy, z którego partia pochodzi, ani nawet skala porażki nie pozwoliły na sformułowanie wniosków w tej materii. Jedyna zaobserwowana koincydencja dotyczyła spadku relewancji wyborczej, która częściej niż utrata mandatów

parlamentarnych i utrata statusu partii rządzącej lub współrządzącej powodowała zmianę na poziomie partyjnego przywództwa.

Po trzecie analiza jakościowa przeprowadzona w belgijskich partiach politycznych dostarczyła argumentów, że otoczenie systemowe ma znaczenie przy interpretacji wyniku wyborczego, co przekłada się na decyzje partii politycznych dotyczące ich liderów. Jeżeli system polityczny (np. w państwie federalnym, takim jak Belgia) pozwala partiom politycznym kompensować słaby wynik uzyskany w wyborach parlamentarnych poprzez udział we władzy różnych szczebli, utrata głosów i mandatów nie jest wystarczająco silnym impulsem do wprowadzania przyspieszonych zmian partyjnego przywództwa.

BIBLIOGRAFIA

- Anatomia porażki wyborczej*, red. A. Pacześniak, Warszawa 2018.
- Andrews J.T., Jackman R.T., *If Winning Isn't Everything, Why Do They Keep Score? Consequences of Electoral Performance for Party Leaders*, „British Journal of Political Science” 2008, vol. 38, nr 4, <https://doi.org/10.1017/s000712340800032x>.
- Barisione M., *So, What Difference do Leaders Make? Candidates' Images and the „Conditionality” of Leader Effects on Voting*, „Journal of Elections, Public Opinion and Parties” 2009, vol. 19, nr 4, <https://doi.org/10.1080/17457280903074219>.
- Belbin M., *Nie tylko zespół*, przeł. G. Sałuda, Warszawa 2010.
- Bittner A., *Platform or Personality? The Role of Party Leaders in Elections*, Oxford 2011, <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199595365.001.0001>.
- Bynander F., 't Hart P., *The Politics of Party Leader Survival and Succession: Australia in Comparative Perspective*, „Australian Journal of Political Science” 2007, vol. 42, nr 1, <https://doi.org/10.1080/10361140601158542>.
- Enns-Jedenastik L., Müller W.C., *Intra-party Democracy, Political Performance and the Survival of Party Leaders: Austria, 1945-2011*, „Party Politics” 2015, vol. 21, nr 6, <https://doi.org/10.1177/1354068813509517>.
- Evans G., Andersen R., *The Impact of Party Leaders: How Blair Lost Labour Votes*, „Parliamentary Affairs” 2005, vol. 58, nr 4, <https://doi.org/10.1093/pa/gsi065>.
- Garzia D., *Party and Leader Effects in Parliamentary Elections: Towards a Reassessment*, „Politics” 2012, vol. 32, nr 3, <https://doi.org/10.1111/j.1467-9256.2012.01443.x>.
- Garzia D., De Angelis A., *Partisanship, Leader Evaluations, and the Vote: Disentangling the New Iron Triangle in Electoral Research*, „Comparative European Politics” 2016, vol. 14, nr 5, <https://doi.org/10.1057/cep.2014.36>.
- Harmel R., Janda K., *An Integrated Theory of Party Goals and Party Change*, „Journal of Theoretical Politics” 1994, vol. 6, nr 3, <https://doi.org/10.1177/0951692894006003001>.
- Hayes B.C., McAllister I., *Gender, Party Leaders and Election Outcomes in Australia, Britain and the United States*, „Comparative Political Studies” 1997, vol. 30, nr 1, <https://doi.org/10.1177/0010414097030001001>.
- Herbut R., *Teoria i praktyka funkcjonowania partii politycznych*, Wrocław 2002.

- Horiuchi Y., Laing M., 't Hart P., *Hard Acts to Follow: Predecessor Effects on Party Leader Survival*, „Party Politics” 2015, vol. 21, nr 3, <https://doi.org/10.1177/1354068812472577>.
- Karvonen L., *The Personalization of Politics. A Study of Parliamentary Democracies*, London 2010.
- Kefforf G., McDonnell D., *Inside the Personal Party: Leader-owners, Light Organizations and Limited Lifespans*, „The British Journal of Politics and International Relations” 2018, vol. 20, nr 2, <https://doi.org/10.1177/1369148117750819>.
- Mazur M., *Od reprezentanta partii do dominanty wizerunku marki partii – przegląd typów personalizacji strategicznej w polskich kampaniach parlamentarnych*, „Studia Politologiczne” 2017, nr 45.
- Pacześniak A., Bachryj-Krzywaźnia M., *Electoral Defeat As „Mother of Party Change”: Towards Objective-Subjective Approach*, „Politologický Časopis – Czech Journal of Political Science” 2019, vol. 26, nr 2, <https://doi.org/10.5817/pc2019-2-122>.
- Pacześniak A., Bachryj-Krzywaźnia M., Kaczorowska M., *Electoral Defeat and Party Change. From Makeover to Retouching*, Cham 2022, <https://doi.org/10.1007/978-3-031-04032-0>.
- Pacześniak A., Bachryj-Krzywaźnia M., Kaczorowska M., *Electoral Defeat and Party Change: When Do Parties Adapt?*, „Political Preferences” 2020, vol. 27, <https://doi.org/10.31261/polpre.2020.27.63-78>.
- Panebianco A., *Political Parties. Organization and Power*, Cambridge 1998.
- Piontek D., *Personalizacja jako efekt mediatyzacji polityki*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 2015, nr 3.
- Policy, Office, or Votes? How Political Parties in Western Democracies Make Hard Decisions*, red. W.C. Müller, K. Strøm, Cambridge 1999.
- Political Leaders and Democratic Elections*, red. C.W.A.M. Aarts, A. Blais, H. Schmitt, Oxford 2011.
- The Politics of Party Leadership. A Cross-National Perspective*, red. W.P. Cross, J.-B. Pilet, Oxford 2016.
- Renwick A., Pilet J.-B., *Faces on the Ballot. The Personalization of Electoral Systems in Europe*, Oxford 2016, <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199685042.001.0001>.
- Schumacher G., Giger N., *Do Leadership-dominated Parties Change More?*, „Journal of Elections, Public Opinion and Parties” 2018, vol. 28, nr 3, <https://doi.org/10.1080/17457289.2017.1403920>.
- Walgrave S., Nuytemans M., *Friction and Party Manifesto Change in 25 Countries, 1945-98*, „American Journal of Political Science” 2009, vol. 53, nr 1, <https://doi.org/10.1111/j.1540-5907.2008.00365.x>.

ANEKS

Tabela 3. Lista przeprowadzonych wywiadów

Oznaczenie wywiadu	Partia polityczna	Funkcja rozmówcy	Data wywiadu
VB_1	Vlaams Belang	były członek kierownictwa	24 września 2019 r.
VB_2	Vlaams Belang	parlamentarzysta	24 września 2019 r.
VB_3	Vlaams Belang	członek kierownictwa	24 września 2019 r.
VB_4	Vlaams Belang	członek kierownictwa	25 września 2019 r.
VB_5	Vlaams Belang	parlamentarzysta	26 września 2019 r.
PS_1	Parti Socialiste	członek kierownictwa	26 września 2019 r.
PS_2	Parti Socialiste	członek kierownictwa	8 kwietnia 2020 r.
PS_3	Parti Socialiste	parlamentarzysta	9 kwietnia 2020 r.
Sp.a_1	Socialistische partij.anders	członek kierownictwa	18 kwietnia 2019 r.
Sp.a_2	Socialistische partij.anders	były członek kierownictwa	23 kwietnia 2020 r.
Sp.a_3	Vooruit	członek kierownictwa	14 października 2021 r.
Ecolo_1	Ecolo	członek kierownictwa	2 kwietnia 2019 r.
Ecolo_2	Ecolo	były członek kierownictwa	5 kwietnia 2019 r.
Ecolo_3	Ecolo	były członek kierownictwa	26 września 2019 r.
Ecolo_4	Ecolo	członek kierownictwa	26 września 2019 r.
Ecolo_5	Ecolo	parlamentarzysta	24 października 2019 r.
CdH_1	Centre démocrate Humaniste	członek kierownictwa	5 listopada 2021 r.
CdH_2	Centre démocrate Humaniste	członek kierownictwa	18 listopada 2021 r.

Anna PACZEŚNIAK – prof. dr hab. nauk o polityce i administracji, od 2005 roku pracuje na Uniwersytecie Wrocławskim, najpierw w Instytucie Politologii, obecnie w Katedrze Studiów Europejskich. W latach 2011-2018 wykładowczyni w Instytucie Studiów Europejskich na Wolnym Uniwersytecie w Brukseli. Stypendystka Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Rządu Francuskiego, Wallonia-Brussels International oraz Narodowej Agencji Wymiany Akademickiej. Zdobywa i realizuje granty Narodowego Centrum Nauki (OPUS, SONATA BIS). Koordynowała polski komponent w kilku projektach finansowanych przez belgijski Fonds de la Recherche Scientifique oraz przez Parlament Europejski. Autorka niemal 150 publikacji na temat partii i systemów partyjnych w Polsce i Europie, europeizacji, funkcjonowania europartii.